

KÉT MALOMBAN – EGY HAZÁÉRT

Rostás Zoltán vitacikke (*Mit kezdünk magunkkal?* A Hét 36. sz., 1990. augusztus 30.) több szempontból is tanulságos volt számomra, illő tehát, hogy először is megköszönjem; nemcsak azért, mert lényeges, továbbgondolásra érdemes kérdéseket érint (amelyekkel vitatott írásomban én nem foglalkoztam, részben helyszűke miatt, részben mert nem is tartoztak tulajdonképpeni mondanivalómhoz), hanem azért is, mert most alkalmam nyílt rá, hogy tisztázzak egy-két dolgot, ami szóban forgó írásomban, úgy látszik, homályban maradt. Az első tanulság ugyanis az, hogy bármennyire törekedtem is a világosságra, ez nem sikerült egészen. Hiszen ha egy szöveget akár egyetlen ember is félreérthet (és különösen ha azt az embert Rostás Zoltánnak hívják), akkor az bizony félreérthető, ezt el kell ismernem.

A másik tanulság az, hogy máskor jobban oda kell figyelnem az alcímekre. Írásomban eredetileg nem voltak ilyenek, csak a nyomtatott szöveg tagolása végett tűzdeltem bele őket utólag, és siettemben az első (a „Félreértettük a demokráciát”) olyan szerencsétlenre sikerült, hogy Rostás barátom (akinek ezt a „műhelytitkot” természetesen nem kötelessége tudnia) egy egész bekezdésen át ezzel vitatkozik, pedig, ha jobban odanéző, láthatta volna, mit is akartam mondani azzal, hogy „az eredendő hiba az volt, hogy mikor azt mondták: demokrácia, mi ezen azt értettük, hogy: demokrácia”. Arról van itten szó, hogy annyira komolyan vettünk egy ígéretet, hogy mindjárt ahhoz képest kezdtünk viselkedni, és utólag derült ki, hogy ez bizony nagy meggondolatlanság volt részünkről.

No de nem szeretnék itt minden apróságon fennakadni, így most rátérek arra a félreértésre, amelynek folytán mi Rostás Zoltánnal tulajdonképpen két malomban örölünk, ám részben épp ennek köszönhető, hogy vitapartnerem nagyon fontos dolgokat ajánlhat az RMDSZ figyelmébe.

Én ugyanis abból indultam ki, hogy az RMDSZ-nek van ugyan programja, de nincs stratégiája. A programot jónak minősítettem, olyan értelemben – de ezt helyszűke miatt sajnos nem fejtettem ki, amit, úgy látszik, elég rosszul tettem –, hogy ez a program *mint az elérendő célok lajstroma* viszonylag átfogó, s a benne rögzített célok nem irreálisak, ha ezeket egy jól működő demokráciában képzeljük el. A stratégiáról szólva pedig azt mondtam, hogy nem is egy kell belőle, hanem kettő: egy a parlamenti küzdelemhez, egy pedig a parlamenten kívüli munkához, ez utóbbinak legfőbb célja „a magyarok és románok közötti normális kapcsolatok kialakítása, a nemzeti ellentétek feloldása, a két nép közötti megbékélés munkálása”. Enélkül ugyanis tehetjük füstre a programunkat, mert még ha „odafent” elérnénk is valamit, „odalent” azt úgylis elszabotálják, vagy olyan feszültségek keletkeznek, hogy végül is az eredményben nincs köszönet. Én aztán a továbbiakban csak ezzel az utóbbival foglalkoztam, mert engem az adott helyzetben az érdekelt, hogy ennek szükségességére ismét felhívjam a figyelmet, a másik stratégiáról – a parlamenti

küzdeleméről – csupán annyit mondtam, hogy „ez végső soron képviselőinkre, szenátorainkra és szaktanácsadóikra tartozik”.

Kár, hogy nem fejtettem ki mégis részletesebben, miféle stratégiára gondoltam itt tulajdonképpen, azt azonban talán ennyiből is sejteni lehet, hogy nemcsak a parlamenti taktikázás tudományát értettem rajta, hiszen különben nem említettem volna a szaktanácsadókat. Szerencsére Rostás Zoltán most pótolta ezt a mulasztást, legalábbis a kérdésfelvetés szintjén (ennél sokkal tovább magam sem mentem a *másik* stratégia vonatkozásában). Teljes egyetértéssel találkozok, amikor jelzi, hogy a célok lajstroma önmagában még nem program: „Érvényes, kivitelezhető programot lehetetlen megfelelő stratégia nélkül kidolgozni – írja. – És fordítva. A két mozzanat csak módszertanilag, a vizsgálódás érdekében választható el egymástól.” Ilyen értelemben a program véglegesítőinek az is feladata lett volna, „hogy *alternatívákat* dolgozzanak ki, *prioritásokat* állapítsanak meg, és *mérlegelniük* kellett volna még azt is, hogy mit mikor érdemes egyáltalán felvetni.” Tiszta igaz, akárcsak a többi hasznos gondolat, amit ezzel kapcsolatban a cikk szerzője előad. Nekem ehhez csak annyi hozzáfűznivalóm van, hogy mindez ahhoz tartozik, amit én a parlamenti küzdelem stratégiájaként említettem, hiszen világos, hogy az RMDSZ parlamenti csoportja csak egy *teljes* program (tehát: célok fellajstromozása plusz stratégia) birtokában lehet igazán hatékony, bár önmagában még ez sem garancia. (Ezért is említettem a szaktanácsadókat, hiszen világos, hogy ide szakemberekre van szükség, akik – mint Rostás Zoltán is mondja – a stratégia, illetve a program „politikuskok általi kidolgozásához készítsenek alapozó tanulmányokat”.)

Tovább azonban nem tudom egyetértéssel követni vitázó partneremet, ő ugyanis oda lyukad ki, hogy végső soron erre az *egy* stratégiára van szükségünk, s miután elkerüli a figyelmét, hogy tulajdonképpen, mint mondtam, két malomban örülünk, az általam vázolt stratégiát a parlamenti stratégiával mossa egybe, s az én javaslataimat is ilyen értelemben bírálja helytel-közzel. Mármost: én az ő malmának szívesen elismerem a létjogosultságát, sőt ha kell, bármikor hajtok is rá némi vizet, cserében viszont hadd legyen nekem is egy külön malmom, mert itt is van ám örölnivaló elég.

Rostás Zoltán – mint írja – nem hisz a „közvetlen propagandamódszerek hatékonyságában”, hiszen „1. az előítéletes embert nem lehet észérvekkel meggyőzni; 2. az érdekeit veszélyeztetve érzőt még kevésbé”. Ennélfogva a magyarok és románok közötti viszony rendezésére közvetlenül irányuló foglalatosságot is amolyan naiv délibábkergetésnek véli, ha nem mondja is ki ilyen kereken. Nos, ez az, amivel én nem értek egyet. A „közvetlen propagandamódszerek hatékonyságában” nem hinni kell: ezt saját szemünkkel látjuk nap mint nap. Hiszen az interetnikus kapcsolatok utóbbi időbeli megromlásában az ellenünk irányuló otromba propaganda-hadjáratnak döntő szerepe volt, ezt senki sem tagadhatja le. Egyetérttek velem, hogy az előítéletekkel szemben az észérvek nem sokat használnak. De az talán mégiscsak jelentene valamit, ha a rengeteg hazugsággal szemben legalább a jóindulatú,

de félretájékoztató emberek számára jó minőségű információkat tudnánk nyújtani, különösen ha olyan emberekről van szó, akiknek szerepük van a román közvélemény alakításában. Mert akkor talán sokan rájönnének arra is, hogy a mi jogaink nem veszélyeztetik az ő érdekeiket.

Sőt részben még azzal is vitába kell szállnom, hogy „Az érdekek nem a szeretet és a gyűlölet, hanem a hasznosság és haszontalanság képzetével fogalmazódnak meg”, ezért az interetnikus folyamatokra „azok a folyamatok hatnak majd, amelyek megváltoztatják az emberek érdekeit. Lehet, hogy a román (vagy magyar) vállalkozó nem fogja szeretni a magyar (vagy román) munkást, de alkalmazni fogja gyárában, ha jó szakember.” Hát – vagy igen, vagy nem. Ez az érvelés nekem már csak azért sem tetszik, mert meglehetősen emlékeztet arra, amivel évtizedeken át etettek bennünket, hogy tudniillik a szocializmusban (vagy ha ott nem, hát majd a kommunizmusban biztosan) a termelési viszonyok tökéletesedése folytán a nemzetiségi kérdés magától megoldódik – csak most a magánszektor felvirágzásától meg a piacgazdaságtól reméljük ugyanazt, szerintem ugyanolyan alaptalanul. Mert én tudom, hogy például az észak-írországi etnikai konfliktusokban, ahol a két fél közeledésének legfőbb akadálya a szinte teljes elszigetelődés, külön katolikus és külön protestáns gyárak, üzemek vannak. S a belfasti katolikus ír bizony nem alkalmazza a protestáns angolt, akármilyen jó szakember is az, ha egyszer nem az ő közösségéhez tartozik. (Ha nagyon akarjuk, itt is hivatkozhatunk az érdekekre: a tulajdonosnak nemcsak az az érdeke, hogy legyen egy jó szakembere, hanem az is, hogy a munkások körében jó legyen a munkalétkör, ne legyen köztük ellenségeskedés. Az ír már csak ezért sem venne fel angolt az írek közé. A való helyzet azonban nem ilyen áttételes: ha angol, nem kell – egyszerűen, mert angol. Pedig arrafelé nem tegnap kezdték a demokráciát!)

De még ha úgy lenne is, ahogy Rostás Zoltán reméli: vajon meg lehetnének-e elégedve ezzel a helyzettel? Mert, példájánál maradva, a magyar munkásnak lenne ugyan állása az őt nem szerető román tulajdonos gyárában – de vajon lenne neki otthona is ebben a hazában? És vajon lenne iskolája, egyeteme? Hiszen itt már az érdekek is csak áttételesen működnek. Többet mondok: tegyük fel, hogy volna egy olyan nemzetközi fórum, amelynek hatalmában állna elrendelni, sőt – akár gazdasági érdekek latba vetésével – kieroszakolni, hogy Kolozsváron minden ellenkezés ellenére alakuljon vissza a Bolyai Egyetem. Lehet, hogy akadnának olyanok, akiket ez is boldogítana, de ha ennek az lenne az ára, hogy attól kezdve a románok nem köszönnének a magyaroknak, sőt még egyéb csintalanságokat is művelnének velük, akkor számomra ez nem nyereség volna, hanem vereség. Nem azt mondom, hogy nekem nem kell a Bolyai Egyetem. Kell. De nem így. S hogy ne úgy legyen, azért van szükség a másik stratégiára is.

Avval aztán már megint egyetértek, hogy „nem attól fogják megszeretni a románok a magyarokat, ha erre kölcsönösen felszólítjuk egymást”. Úgy gondolom, vitatott írásom, ha egyebet nem is, de annyit legalább jelez, hogy ez a kérdés sokkal bonyolultabb ennél, itt

alapos munkára van szükség, megfelelő elméleti és módszertani előtanulmányokra, amelyek alapján hatékony stratégiát lehessen kialakítani. Sajnos ilyen téren elég rosszul állunk; ha az emberiség eddig csak tizedannyit is költött volna erre a dologra, mint amennyit az emberek összeveszejtésének rafinált módozataira, illetve ezek tökéletesítésére pazarolt, most sokkal jobb helyzetben volnánk. Külföldön ugyan szakirodalma is van ennek, nálunk azonban ez jórészt ismeretlen. (Gondolok itt például az aktív erőszakmentesség elméletére és gyakorlatára, a konfliktushelyzeteket feloldó stratégiákra stb.)

Végül: ami az ellenségeskedést szító „Sötét Erőket” illeti, magam is tudom, hogy a róluk általam vázolt kép „túlontúl leegyszerűsített”. Ez külön elemzést érdemelne, én azért értem be annyival, mert – politikai erőkről lévén szó – az ellenük való küzdelem inkább az első (a parlamenti) stratégia körébe tartozik, a másodikba csak annyiban, hogy ezek céljainak és érdekeinek nyilvános tudatosítása csökkentheti a tömegek manipulálhatóságát. (Az világos, hogy például a Vatrát mi sohasem fogjuk meggyőzni vagy pláne a magunk oldalára állítani, viszont megpróbálhatjuk elterelni alóla a tömegalapot.) Ami pedig a nemzettudatot illeti (hogy tudniillik az általam vázolt jellegzetességek érvényesek-e alsóbb szinten is, vagy csak az értelmiség körében, ahogy Rostás Zoltán véli), erről lehetne vitatkozni, de kissé hosszúra nyúlna. E kérdésre valamivel részletesebben, de még mindig nem kimerítően a Korunk szeptemberi számában térek vissza.

A Hét 1990. szeptember 13.

(Ahogy ma látom)

Ezek az akkor zajló viták jól mutatják, mennyire az elején kellett mindent kezdenünk. Alapfogalmakat kellett tisztáznunk, nem álltak rendelkezésünkre azok a fogalmi eszközök, amelyekkel egyáltalán neki lehetett volna kezdeni akár egy tisztességes helyzetelemzésnek is, nemhogy igazán konstruktív programoknak. Később sok mindent sikerült behoznunk, ma már jóval előrébb vagyunk, legalább ilyen téren, ha nem is okvetlenül a problémamegoldás hatékonyságában. Ez a fejlődés azonban inkább a politikai gondolkodásban vehető észre, kevésbé a konfliktuskezelésre vonatkozó elméleti tudásunkban és gyakorlati hozzáértésünkben. Ugyanis mi végig a politikai szférára koncentráltunk, arra pedig, ami lent történik magyarokkal és románokkal, igazából nem sok gondot fordítottunk. Pedig a bázis ott van: azt, aki felkerül, lent választják meg. Sőt a politikai élet jelenlegi viszontagságait látva most már úgy látom, hogy a konfliktusmegoldás (helyzetelemzés, stratégiakészítés, kapcsolatteremtés a másik féllel, dialógus, tárgyalási és egyezségkötési stratégiák stb.) módszereit parlamenti képviselőinknek, vezető politikusainknak legalább annyira ismerniük kellene, mint a lent dolgozó (jobban mondva nem dolgozó, mert nem is létező) „civil” közvetítőknél. Ezek az ismeretek a mi helyzetünkben sokkal fontosabbak lennének, mint a különböző politikai-politológiai elméletek, amelyek szükségesek ugyan, de ha az onnan előszedhető érveket nem tudjuk beágyazni egy hatékony probléma-megoldási folyamatba,

akkor azok csak arra jók, hogy hitelesebben tudjuk elpanaszolni a külföldi fórumokon, hogy itthon semmire sem tudunk menni. Pedig azok, ha megértően meghallgatnak is bennünket, a mi problémáinkat nem fogják helyettünk megoldani.

Mivel időközben (szerte a világon élő, nagyszerű embereknek köszönhetően) hozzájuthattam az erőszakmentesség szakirodalmának számos alapmunkájához, és ezeket el is olvastam, ma már helyenként egy kicsit másképp fogalmaznám meg ezt a választ. Ezt azonban nem részletezem, hiszen egész biztos, hogy azóta Rostás Zoltán barátom is másképpen bírálná az én írásomat.